

อิทธิพลของคติไตรภูมิต่อการสร้างสรรค์วรรณคดี*

Influences of Trai Bhum Beliefs on Literary Creation

รินฤทัย สัจจพันธุ์

Ruenruthai Sujjapun

บทคัดย่อ

คติไตรภูมิในพระพุทธศาสนามีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อความเชื่อทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และทัศนคติทางสังคมและจริยธรรมของคนไทย อิทธิพลสำคัญจากคติไตรภูมิคือความเชื่อเรื่องบาปบุญ การเวียนว่ายตายเกิดใน ๓ ภพภูมิ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏด้วยการเข้าถึงพระนิพพาน ความเชื่อเหล่านี้คือแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา วรรณคดีเรื่องไตรภูมิภิกษุพระราชนิพนธ์ของพระมหากษัตริย์ราชินีไทยนำเสนอความคิดเหล่านี้อย่างชัดเจน สร้างความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา นอกจากนี้ จินตนาการมหัศจรรย์ของกวีโบราณที่สร้างสรรค์เพื่ออธิบายและสนับสนุนความเชื่อเกี่ยวกับอายุของโลก การสิ้นโลก-การสร้างโลก ภูมิศาสตร์จักรวาล นรก-สวรรค์ เทพยดา ป่าหิมพานต์ และสัตว์หิมพานต์ ทำให้จดจำ อ้างถึง สืบทอด และสืบสร้าง ในวรรณคดีเรื่องต่างๆ ประเภทต่างๆ สมัยต่างๆ ต่อมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : คติไตรภูมิ ไตรภูมิภิกษุ อิทธิพล

*

ปรับปรุงจากบทความเสนอในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “คติไตรภูมิ : อิทธิพลต่อวิถีสังคมไทย” จัดโดยสำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร วันที่ 29 มิถุนายน 2555 ณ โรงแรม เอส.ดี. อเวนิว

ABSTRACT

The Trai Bhum beliefs in Buddhism have powerful influences on the religious consciousness of the Thai, on their literary and artistic development and on their social and ethic attitudes. The beliefs in sins and merits, the circle of impermanence, the desirable goal of Nibbana are presented clearly in the Trai Bhumikatha of King Lithai and make strongly faith in Thai Buddhists from the beginning. Besides, the fascinating imaginations of the Buddhist cosmology, the world creation and destruction, the paradise and inferno, the devine gods, the Himavan forests and Himavan creators are remembered, referred, perpetuated, recreated and persisted in the various genres and various periods of Thai literary works to the present days.

Keywords : Trai Bhum beliefs, Trai Bhumikatha, influences

คติไตรภูมิในพุทธศาสนาก่อให้เกิด *ไตรภูมิิกถา* พระราชนิพนธ์ของพระมหาธรรมราชาลิไท กษัตริย์สุโขทัยองค์ที่ ๕ ซึ่งทรงรวบรวมเรื่องราวจากคัมภีร์พุทธศาสนา จำนวนมากกว่า ๓๐ เล่ม เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๘๘ *ไตรภูมิิกถา* เป็นวรรณคดีพุทธศาสนา และวรรณคดีโลกศาสตร์เล่มแรกที่แต่งเป็นภาษาไทย (นิยะดา เหล่าสุนทร. ๒๕๓๘ : ๑๑) วรรณคดีเรื่องนี้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยและสังคมไทยตั้งแต่สมัยสุโขทัยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากอิทธิพลจากคติไตรภูมิจะแสดงอยู่ในวิถีชีวิตของคนไทยและวัฒนธรรมไทยแล้ว ยังแสดงอยู่ในศิลปะต่าง ๆ ทั้งสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม สังคีตศิลป์ นาฏศิลป์ และวรรณศิลป์ของไทยอีกด้วย

อิทธิพลสำคัญจาก *ไตรภูมิิกถา* คือความเชื่อเรื่องบาป บุญ การเวียนว่ายตายเกิดใน ๓ ภพภูมิ การหลุดพ้นจากสงสารวัฏด้วยการเข้าถึงพระนิพพาน ความเชื่อเหล่านี้คือแก่นธรรมของพระพุทธศาสนา *ไตรภูมิิกถา* นำเสนอความคิดเหล่านี้

ชัดเจน สร้างความศรัทธาแก่พุทธศาสนิกชนอย่างแน่นแฟ้นตลอดมา นอกจากนี้ *ไตรภูมิิกถา* ยังมีอิทธิพลในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับอายุของโลก การสิ้นโลก-การสร้างโลก ภูมิศาสตร์จักรวาล นรก-สวรรค์ เทพยดา ป่าหิมพานต์ และสัตว์หิมพานต์ จินตนาการของกวีโบราณที่สร้างสรรค์เพื่ออธิบายและสนับสนุนความเชื่อดังกล่าว เป็นจินตนาการมหัศจรรย์ ที่ทำให้จดจำ อ้างถึง (Allusion) สืบทอด และสืบสร้าง (Perpetuation) ในวรรณคดีเรื่องต่าง ๆ ประเภทต่าง ๆ สมัยต่าง ๆ ต่อมาจนถึงปัจจุบัน ดังจะกล่าวถึงต่อไปนี้

๑. ภูมิศาสตร์จักรวาล

ไตรภูมิิกถา กล่าวถึงภูมิศาสตร์ของโลกไว้ในส่วนที่กล่าวถึงเรื่องภูเขามะแม่ม้า (ไตรภูมิิกถา. ๒๕๕๑ : ๒๖๐) โดยกล่าวถึงเขาพระสุเมรุสูง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ จมอยู่ใต้น้ำ ๘๔,๐๐๐ โยชน์ หนา ๘๔,๐๐๐ โยชน์ แผ่นปริมาตรกลมโดยรอบ ๒๕๒,๐๐๐ โยชน์ ทิศตะวันออกเป็นบุพพวิเทหะทวีป ทิศใต้เป็นชมพูทวีป ทิศตะวันตกเป็นอมรโคยานทวีป ทิศเหนือเป็นอุตตรกูทวีป เหนือเขาพระสุเมรุคือนครไตรตรึงษ์ของพระอินทร์ ใต้เขาพระสุเมรุมีภูเขา ๓ ลูกรองรับไว้เรียกว่า เขาตรีภูฏ ใต้เขาตรีภูฏเป็นเมืองอสูร เขาพระสุเมรุมีสีทันดรสมุทรล้อมรอบ กว้าง ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ลึก ๘๔,๐๐๐ โยชน์ ถัดจากนั้นมีภูเขาล้อมรอบอีก ๗ ลูก ชื่อว่ายุคนธร อิศินธร กรวิก สุทัตนะ เนมินธร วินันตกะ และอัสดะกัณณะ ภูเขาแต่ละลูกคั่นด้วยสีทันดรสมุทร ทั้งภูเขาและสีทันดรสมุทรมีความสูงและความกว้างลดหลั่นกันลงมาจนถึงกำแพงจักรวาล ซึ่งสูง ๘๒,๐๐๐ โยชน์ จมใต้น้ำ ๘๒,๐๐๐ โยชน์ หนา ๘๒,๐๐๐ โยชน์ นอกจากทวีปใหญ่ ๔ ทวีป ยังมีทวีปเล็ก ๆ อีก ๒๐๐๐ ทวีป

เมื่อราว พ.ศ. ๒๐๖๓ พระสิริมังคลาจารย์แห่งล้านนา ได้รจนาเรื่อง *จักรกวางทวิปนี* โดยอ้างหลักฐานจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์ต่างๆ มาประกอบกัน ในทางพุทธศาสนา จักรวาล หมายถึง อาณาเขตอันประกอบด้วยสรรพสิ่งต่าง ๆ อันมีเขาพระสุเมรุเป็นศูนย์กลาง มีภูเขาทั้ง ๗ หรือสัตตบริภัณฑ์ มีทวีปใหญ่ ๔ ทวีป ทวีปน้อยสองพันทวีป และมหาสมุทร โดยมีเขาจักรวาลล้อมรอบ เรียกว่า จักรวาลหนึ่ง หรือโลกธาตุหนึ่ง

และหมายรวมถึง สวรรคภูมิ นรกภูมิ พระจันทร์ พระอาทิตย์ และดวงดาวต่าง ๆ จัก
กวางทีปนี ซึ่งแบ่งเนื้อหาเป็น ๖ กัณฑ์ ได้ให้รายละเอียดต่าง ๆ เพิ่มจาก*ไตรภูมิอภ*

แม่*ไตรภูมิอภ*จะมีอิทธิพลมากโดยเฉพาะต่อทัศนศิลป์ และสถาปัตยกรรมทาง
 ศาสนา แต่ต้นฉบับลายลักษณ์ก็คงมิได้แพร่หลายมากนัก ในสมัยพระเจ้าตากสิน
 มหาราช พระมหาช่วย วัดปากน้ำชื่อบึงกลางได้จารไว้บนใบลาน ๑๐ ผูก ต้นฉบับ*ไตร
 ภูมิอภ* ที่หอพระสมุดวชิรญาณได้จากจังหวัดเพชรบุรีฉบับนี้ สมเด็จพระยาดำรงรา
 ชานุภาพได้โปรดให้พิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. ๑๓๑ (พ.ศ. ๒๔๕๕) ในงานพระ
 เมรุ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประสานศรีโส และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์
 เจ้าประไพศรีสอาด (เสถียรโกเศศ. ๒๕๑๘ : ๑) ในบานแพนงของการจัดพิมพ์ครั้งแรก
 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่า นอกจากสมุดภาพ และรูปเขียนตามฝา
 ผนังวัดแล้ว ไม่พบหนังสือเรื่อง*ไตรภูมิ*ครั้งกรุงเก่า เข้าใจว่าน่าจะสาบสูญไปเสียเมื่อครั้ง
 เสียกรุงศรีอยุธยา ดังนั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช
 พระองค์จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระราชอาคันและราชบัณฑิต
 ช่วยกันแต่งหนังสือ*ไตรภูมิ*ขึ้นเมื่อปีเถาะ จุลศักราช ๑๑๔๕ (พ.ศ. ๒๓๒๖) อีก ๑๙ ปี
 ต่อมาพระองค์ทรงพระราชดำริว่าหนังสือ*ไตรภูมิ*ที่ได้แต่งไว้แล้วคารมไม่เสมอกัน จึง
 โปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมปรีชา (แก้ว) แต่งใหม่อีกครั้งหนึ่ง (เรื่องเดิม : ๗) พระยา
 ธรรมปรีชา (แก้ว) ผู้บวชมาตั้งแต่สมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี มีสมณศักดิ์เป็นพระรัตนมุนี ได้
 แต่งใหม่และขยายความออกไปอีกมาก จนมีความยาว ๖๐ ผูก *ไตรภูมิฉบับหลวง*เล่มนี้
 มีชื่อว่า *ไตรภูมิโลกวินิจฉัยกถา* หรือ*ไตรภูมิโลกวินิจฉัย* มีเนื้อหาแบ่งเป็น ๔ ภาค คือ
 ๑. ภาคมนุสสกถา ว่าด้วยประเทศที่อยู่ของมนุษย์ ๒. ภาคนiryกถา ว่าด้วยนรกอันเป็น
 แดนแห่งการทรมานทุกข์ทรมานของผู้ประพฤดิชั่ว ๓. ภาคเทวดา ว่าด้วยสวรรค์ชั้นต่างๆ
 ตลอดจนบรรยายเรื่องของเทวดาอย่างละเอียด ๔. ภาควิสุทธิกถา ว่าด้วยข้อปฏิบัติอัน
 จะพึงเป็นแนวทางให้ถึงซึ่งธรรมบริสุทธิ์และบรรลู่พระนิพพาน จาก ๔ ภาคนี้ ผู้แต่งได้
 แยกแยะรายละเอียดออกไปอีกอย่างพิสดาร (ศักดิ์ศรี แย้มนัตดา. ๒๕๔๓ : ๑๒๘) กรม
 ศิลปากรได้จัดพิมพ์*ไตรภูมิโลกวินิจฉัย* เมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยแบ่งเป็น ๓ เล่ม หลังจาก
 ได้มอบหมายให้นายพิฑูร มลิวัลย์ ตรวจสอบชำระจากต้นฉบับหนังสือใบลาน

ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยาและเรื่องอื่น ๆ ที่จดจำกันมาจาก *ไตรภูมิิกถา* และได้ขยายรายละเอียดใน *จักกวัตถีย์* และ *ไตรภูมิโลกวิณีจณีย์* ส่งทอดอิทธิพลต่อกวีในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ ดังเช่น *กาพย์กำกอน* งานประพันธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวถึงพระยาครุฑอุ้มนางกาก็พาเหาะไปเที่ยวชมจักรวาล ดังที่กวีพรรณนาไว้ว่า (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). ๒๕๑๕ : ๙)

พระยาราชสุบรรณก็ปล้นตื่น
 ฝึจะอุ้มยุพาพินบินจร
 ว่าพลางทางประคองยุพเรศ
 ราร้อนให้อ่อนด้วยลมบน
 ชี้อบอกยอดเขาพระเมรุมาศ
 แดงเขียวขาวเหลืองเรืองนางค์
 ทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร
 มีพฤษภาใหญ่ล้ำประจำทิศ
 ชี้อชมเขาแก้วทั้งเจ็ดชั้น
 หม่อมหามัจฉาแลนาคินทร์

ประคองขึ้นล้ำโลมโฉมสมร
 ไปชมขุนสิขระทะเลวน
 อุ้มประเวศบินโดยพระเวหน
 พลงเขยขึ้นกมลด้วยกลืนนาง
 แก้วประหลาดงามดีเป็นสื่ออย่าง
เกาะทวีปใหญ่กว้างทั้งสี่ทิศ
 สัตฐานตั้งจอกลอยกระจิหริต
 เกิดสถิตแต่ประภมแผ่นดิน
 มีน้ำคั้นหลั่นลดขลาลสินธุ์
 อันอยู่ในวารินสี่ทันตร

การที่เจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวถึงต้นไม้ประจำทิศทั้ง ๔ ซึ่งแม้จะไม่ได้ระบุชื่อไว้ แสดงให้เห็นว่าได้ข้อมูลความรู้จากคัมภีร์พุทธศาสนาเล่มอื่น เพราะ *ไตรภูมิิกถา* ไม่ได้กล่าวถึงต้นไม้ประจำทวีปไว้ ต้นไม้เหล่านี้ คือ ต้นชมพู หรือต้นหว่า เป็นต้นไม้ประจำชมพูทวีป ต้นกัทิมพะ หรือต้นกระทุ่ม เป็นต้นไม้ประจำอมรโคยานทวีป ต้นกัมปะ หรือต้นกัลปพฤกษ์ เป็นต้นไม้ประจำอุตตรกุรุทวีป และต้นสิรีระ หรือต้นซึก เป็นต้นไม้ประจำพหวิเทททวีป

บทละครเรื่อง *รามเกียรติ์* พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (๒๕๔๐ : ๒-๓) กล่าวถึงทวีปทั้ง ๔ ไว้ในตอนหิรันตยักษย์ม้วนแผ่นดิน ดังนี้

อหังการ้อิมเอบกำเรบใจ

จะผลาญให้บรรลัยทั้งไตรจักร

สำแดงแผลงฤทธิ์อิทธิก

ขมพุดตราโร

หนีบใส่รักแร้อสุรินทร์

ขุนยักษ์ไล่ม้วนแผ่นดิน

อมรโคยาน์ก็ได้สิ้น

พาแผ่นดินไปบาดาล

ใน*กาเกีคำกลอน* เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (๒๕๑๕ : ๒๖ - ๗) ได้พรรณนาถึง สัตันดรสมุทรไว้อโดยให้รายละเอียดซึ่งไม่ปรากฏใน*ไตรภูมิิกถา* ดังนี้

เราแจ้งทางทุเรศเขตอรัญ

แม้จะขวางแวงทางมยุรี

ด้วยน้ำนั้นสุขุมละเอียดอ่อน

ประกอบหม่อมจัญภาพาล

ผู้ใดข้ามนทีสีทันดร

แสนมหาพระยาครุฑยังเต็มบิน

สัตว์ภณต์คั่นสมุทรใสสี

ก็จมลงถึงที่แผ่นดินดาน

จึงชื่อ*สีทันดรอันไพศาล*

คชสารเงือกน้ำแลนาคินทร์

ก็ม้วยมรณ์เป็นเหยื่อแก่สัตว์สิ้น

จึงล่องสินธุถึงพิมานทอง

กฤษณา อโศกสิน แต่งนวนิยายเรื่อง*ข้ามสีทันดร* ซึ่งได้รับรางวัลดีเด่นจาก คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยได้แรงบันดาลใจในการตั้ง ชื่อนวนิยายเรื่องนี้จาก*สีทันดรสมุทร*ใน*ภูมิศาสตร์จักรวาล* เพราะนวนิยายเรื่องนี้ ต้องการนำเสนอว่าการอดยาเสพติดเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งยวด อุปมาเหมือนข้ามมหา ทะเลสีทันดร ดังนั้น ผู้ที่พยายามข้ามให้พ้นปัญหาชีวิตเรื่องนี้จำเป็นต้องอดทน เพียร พยายาม มุ่งมั่นไม่ยอมแพ้ อีกทั้งครอบครัวและคนรอบข้างจะต้องให้ความเข้าใจ เห็นใจ ให้ความรัก และกำลังใจอย่างเต็มที่ด้วย

๒. สัตว์ในไตรจันานภูมิ

*ไตรภูมิิกถา*กล่าวถึงสัตว์ในไตรจันานภูมิว่ามีกำเนิดหลายประเภท คือ เกิดจาก ไข่ (อันทหะ)เกิดมาสิริกห่อหุ้ม (ชลาพุชะ) เกิดจากไปไม้และเหงื่อไคล (สังเสทชะ) เกิด เป็นตัวขึ้นเองและโตทันที (โอปาติกะ) มีลักษณะหลายอย่าง เช่น เป็นสัตว์มี ๒ ตีน มี ๔ ตีน มีหลายตีน หรือไม่มีตีน สัตว์เหล่านี้มีกำหนดหมาย ๓ ประการ คือ รู้สืบพันธุ์ รู้ กิน และรู้ตาย (กามสัญญา อาหารสัญญา มรณสัญญา) ต่างกับคนที่ไม่มีการมสัญญา คือไม่รู้บาปบุญคุณโทษ ไม่รู้จักทำการงานเลี้ยงชีพ *ไตรภูมิิกถา*ยกตัวอย่างสัตว์

เดรัจฉาน เช่น ราชสีห์มี ๔ จำพวก คือ ดิณสีห์ (กินหญ้า สีม่นตั้งปีกนกเขา) กภาพสีห์ (มีสีดำ ตัวโตเท่าวัว กินหญ้า) ปันธุรสสีห์ (สีเหลือง กินเนื้อสัตว์) ไกรสรสีห์ (สีแดง มีสร้อยคอ เสียงดังไกล ๓ โยชน์ วิ่งเร็วกว่าลม) ช้างมี ๑๐ จำพวก คือ กภาพพหัตถ์ถีกุล คังเคยพหัตถ์ถีกุล ปันทรพหัตถ์ถีกุล ตามพหัตถ์ถีกุล ปิงคพหัตถ์ถีกุล คันธพหัตถ์ถีกุล มังคลพหัตถ์ถีกุล เหมพหัตถ์ถีกุล อุโปสถพหัตถ์ถีกุล และฉัททันตพหัตถ์ถีกุล ปลาใหญ่มี ๗ ตัว คือ ติมิ ติมิงคล ติมิรปิงคล อานนท์ ติมินทะ อัจฉนาโรหะ และมหาตมิระ ครุฑ มีพญาครุฑ ๑๐ ราชเป็นหัวหน้า เหล่าครุฑ อาศัยอยู่ที่สระสิมพลีซึ่งเป็นบึงมี นาคมี ๒ พวก คือ ถลชะ เนรมิตตนได้แต่บนบก และชลชะ เนรมิตตนได้แต่น้ำ นาคอาศัยอยู่ในนาคพิภพลึกลงไปใต้แผ่นดิน ราชหงส์อยู่ที่เขาคิชฌกูฏ นอกจากนี้กล่าวถึงสัตว์ทั่วไป เช่น เป็ด ไก่ ห่าน กบ

วรรณคดีที่กล่าวถึงสัตว์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้ใน*ไตรภูมิภูมิกถา* มีหลายเรื่อง เช่น *ปลาใหญ่ทั้ง ๗ ในทะเลสีทันดร* ซึ่งมีขนาดใหญ่ตั้งแต่ ๒๐๐ โยชน์ ไปถึง ๑๐๐๐ โยชน์ มีกำลังมาก แต่ไหวหัวหรือโบกหางก็ทำให้น้ำในมหาสมุทรกระเทือนไกลถึง ๔๐๐ โยชน์ วรรณคดีเรื่อง *สมบัติอมรินทร์คำกลอน* ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เล่าว่าเมื่อพระอินทร์ได้นางสุชาดาซึ่งไปเกิดเป็นธิดาของยักษ์เนวาสิกาสูรมาแล้ว พระองค์ทรงราชรถพานางเหาะข้ามทะเลสีทันดร ข้ามภูเขาสัตบริภณซ์ และชมปลาในทะเลสีทันดร ชื่อปลาบางตัวที่กล่าวถึงในวรรณคดีเรื่องนี้ ไม่ตรงกับที่กล่าวไว้ใน*ไตรภูมิภูมิกถา* ดังนี้ (เจ้าพระยาพระคลัง (หน). ๒๕๑๕ : ๖๔)

ขนองคลื่นสูงแต่พินสมุทร	หกสิบโยชน์โดยสุดประมาณสถาน
ชมมหาจักรเจ้าประการ	บ้างว่ายแหวกแกกธารในวังวน
เหล่ามหริมงศโรหา	มินคลาไล่คู่อยู่สืบสน
ติมิงคฺซึ่งติมิงเซยชล	อานนท์ลอยเศียรหางขึ้นขวางกาย
ยาวพันโยชน์เย็นตั้งเนินผา	กรอกตาตูดวงอาทิตย์ฉาย
ไม่ย้ายเยื้องเพลงพริกกระดิกกาย	ก็ถอยหลังยังสายชลโรธ

นิราศนรินทร์คำโคลงของนายนรินทร์ธิเบศร์ (อิน) กล่าวถึงปลาใหญ่ในสี่พันตร
สมุทรไว้บทหนึ่งว่า (พ. ณ ประมวลมารค. ๒๕๑๓ : ๖๙)

นทีสี่สมุทรม้วย	หมดสาย
ติมิงคลม้งกรนาคผาย	ผาดส้อน
หยาดเหมพิรุณหาย	เหือดโลก แล้งแม่
แรมรากลแสงร้อยร้อน	ฤเก่าเรียมทน

ในกลุ่มปลาใหญ่ทั้ง ๗ ปลาอานนท์เป็นที่รู้จักกันดี จึงมีการอ้างถึงมากกว่า
ปลาตัวอื่น และมีความเชื่อว่าปลาอานนท์หนุนโลกไว้ เมื่อปลาอานนท์พลิกตัวจะเกิด
แผ่นดินไหว สุนทรภู่นำความคิดเรื่องปลาอานนท์และปลาใหญ่ในทะเลสี่พันตรมาใช้
พรรณนาบทอัศจรรย์ในเรื่องพระอภัยมณีคำกลอน เช่น บทอัศจรรย์ของศรีสุวรรณกับ
นางเกษรา (สุนทรภู่. ๒๕๐๙ : ๑๓๓) ตอนหนึ่ง กล่าวว่

ตั้งกำลังมังกรสำแดงฤทธิ์	ให้มีมิติกลางทะเลแลเวลา
ลงเล่นน้ำดำดิ่งถึงสุธา	สะท้านกระทั้งหลังปลาอานนท์นอน
ปลากะตักพลิกครีบทวีปไหว	เมรุไกรโยกยอดจะถอดถอน
มัตติมิงกลิ้งเล่นชโลทร	คงคาคลอนคลื่นคลั่งผิงสินธุ์

บทอัศจรรย์ของศรีสุวรรณกับรำภาสะหรีก็พรรณนาถึงปลาอานนท์ไว้ในความ
ตอนหนึ่งเช่นเดียวกัน

อนนต์ใหญ่ใต้แผ่นดินดินขยับ	ต่างกลิ้งกลับลอกเกลือก
กระเดือกกระตัก	
พระสุเมรุเอนทบทพิภพพลิก	พลอยถึงมิดศัญญูกลียุค

ครุฑ เป็นตัวละครที่ปรากฏในวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น ในเรื่องกาگی ซึ่งมี
หลายสำนวน มีบทเห่เรื่องกาگی ของ เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

กาพย์คำกลอน ของ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และกาพย์คำฉันท์ ซึ่งฉบับเก่าสมัยอยุธยาจะสูญหายไป และน่าจะคัดลอกขึ้นใหม่จากความทรงจำในสมัยรัตนโกสินทร์ ในเรื่องกาพย์ ผนวกราชเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่ง เพราะลอบพานางกาพย์ชานาของท้าวพรหมทัต เหาะหนีไปเสพสมในวิมานสิมพลี

บทเห่เรื่องกาพย์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร พรรณนาตอนที่มานพคืนร่างเป็นพญาครุฑเหาะทะยานเข้าทางหน้าต่างห้องบรรทมของนางกาพย์ไว้ดังนี้ (กรมศิลปากร. ๒๕๓๑ : ๑๙๗)

สุบรรณแผลงเดชล้ำ	บินบน
กางปีกบังสุริยน	มีดฟ้า
ร่อนลงสู่ไพชยนต์	ปรางค์มาศ
เข้านั่งแอบนุชเกล้า	แนบเนื้อนวลสมร
สุบรรณสำแดงฤทธิ์	ให้มีดมืดปิดอัมพร
ร่อนลงตรงบัญชา	จรส่น้องแก้วกาพย์
กล่าวรสพจนาน	สายสุดสวาทเจริญศรี
ผินหน้ามาพาท	พี่คือชายชาญสก

ความตอนเดียวกันนี้ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (๒๕๑๕ : ๔) พรรณนาไว้เป็นกลอนว่า

กลายเป็นพศจากมนุษย์เป็นครุฑราช	แผ่นผางดลี้วลอยพระเวหา
แผ่หางกางปีกด้วยฤทธิ์	บังแสงสุริยาอนธการ
บันดาลเป็นมหาวายุพัด	จบจังหวัดเบี่ยงเบี่ยงเสียงประหาร
ครั้นครั้นตื่นทั่วจักรวาล	ถีบทะยานสู่สิงหบัญชร

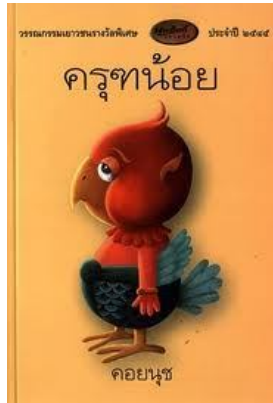
ในตอนพญาคฤหภูมินางกากีเหาะพาไปยังวิมานสิมพลี เจ้าฟ้าธรรมธิเบศทรงพระนิพนธ์ไว้เป็นกาพย์ห่อโคลงที่ไพเราะโอ้อ่า เป็นบทที่มีภูมิผู้อ่างอิงถึง ดังนี้ (กรมศิลปากร. ๒๕๓๑ : ๑๙๙)

กักรอุ้มอุ้มแก้ว	กากี
ปีกกระพือพาศรี	สู้งิ้ว
ฉวยฉาบคานาคี	เป็นเหยื่อ
หางกระหวัดรัดหัว	สู้ไม่รังเรียง
กักรอุ้มอุ้มแก้ว	เจ้างามแพ้วสพรพวงค์
ปีกปกอกเอวนาง	พลางคลั่งเกล้าเต้าจรรจัด
ฉวยฉาบคานาคา	เป็นภักษามาคผ้น
หางกระหวัดรัดพัน	ต้นเมฆามาสิมพลี

ความตอนเดียวกันนี้ เจ้าพระยาพระคลัง (หน) (๒๕๑๕ : ๖) พรรณนาเป็นกลอนไว้ไพเราะไม่แพ้กัน

ว่าพลางกักรเข้าประคอง	ตระกองอุ้มอุ้มแก้วกากี
ถีบทะยานผ่านชั้นโพยมहन	ด้วยฤทธิรณแรงราชปักษี
เฉียวฉิบพรืบตาในนาที่	ก็ข้ามสีทันดรสะดวกตาย
ถึงสิมพลีวันวิมานทอง	เข้าสู่ห้องวิเชียรรัตน์เรื่องฉาย
วางอองค์ลงบนแท่นพรรณราย	ก็กลายเพศจากครุฑเป็นเทวัญ

วรรณกรรมร่วมสมัยหลายเรื่องนำครุฑมาเป็นตัวละครเอก เช่น วรรณกรรมเยาวชนรางวัลพิเศษนายอินทร์อะวอร์ด พ.ศ. ๒๕๔๕ เรื่องครุฑน้อย ของ คอยหนู วรรณกรรมเรื่องนี้ต่อมาถูกนำไปสร้างเป็นการตุนแอนิเมชั่นสองมิติ ออกอากาศทางโมเดิร์นไนน์ทีวีในปี ๒๕๕๔

ครุฑ-นาค เป็นสัตว์คู่อาฆาต มีตำนานร่วมกันในศาสนาฮินดูว่า ครุฑและนาค เป็นพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน แต่ต่างมารดา บิดาคือ พระกัศยปมุนี มารดาของครุฑคือ นางวินตา มารดาของนาคคือนางภัทธู นางทั้งสองเป็นพี่น้องกัน นางภัทธูขอพรจาก สามีให้มีบุตรจำนวนมาก ต่อมานางให้กำเนิดนาคพันตัว อาศัยในนาคพิภพแดนบาดาล ส่วนนางวินตาขอพรให้มีบุตรเพียง ๒ องค์ นางคลอดบุตรเป็นไข่ ๒ ฟอง ด้วยความ ใจร้อน นางทุบไข่ออกดูฟองหนึ่ง ปรากฏเป็นเทพบุตรมีกายแต่ครึ่งตัว ชื่ออรุณ ซึ่ง ต่อมาเป็นสารภีให้พระสุริยเทพ อรุณเทพบุตรสถาปนางวินตาให้ตกเป็นทาสของนางภัทธู และบอกว่าบุตรองค์ที่สองจะช่วยให้นางพ้นคำสาป บุตรองค์ที่สองเกิดเป็นครุฑ มีฤทธิ์ อำนาจมาก

ต่อมานางวินตาและนางภัทธูพนันกันว่าม้าอุโจศรของพระอินทร์ซึ่งเกิดขึ้น คราวกวนเกษียรสมุทรมีสี่ใต ผู้แพ้ต้องเป็นทาสผู้ชนะ ๕๐๐ ปี นางวินตาบอกว่าสี่แดง นางภัทธูบอกว่าสี่ดำ เพราะนางให้อูบายให้เหล่านาคลูกของนางแปลงเป็นขนสีดำแซม หัวตัวม้า (บางตำนานบอกว่าใช้ฝูงนาคพันพิษ) นางวินตาพ่ายแพ้ตกเป็นทาสของนาง ภัทธู ๕๐๐ ปี จะไถ่ตัวพ้นจากความเป็นทาสได้ต่อเมื่อพวกนาคได้ดื่มน้ำอมฤต ครุฑจึง บินไปเอาน้ำอมฤตซึ่งอยู่บนสวรรค์ พระอินทร์และเหล่าทวยเทพติดตามมา เกิดต่อสู้ กัน พระอินทร์ใช้วัชระต่อสู้ แต่ไม่อาจทำอันตรายครุฑได้ ครุฑจำได้ว่าวัชระเป็นอาวุธที่ พระอิศวรประทานให้พระอินทร์ จึงสลัดขน ๑ เส้นเพื่อแสดงคารวะและรักษาเกียรติของ

พระอินทร์ผู้เป็นหัวหน้าทวยเทพ ต่อมาพระนารายณ์เสด็จมาปราบครุฑ แต่ต่างฝ่ายต่างไม่อาจเอาชนะกันได้ จึงยุติศึก พระนารายณ์ให้พรแก่ครุฑให้เป็นอมตะ ส่วนครุฑก็ตกลงว่าจะเป็นพาหนะของพระนารายณ์ในยามเสด็จไปที่ต่าง ๆ แต่ยามประทับอยู่ครุฑจะเกาะอยู่เหนือพระนารายณ์

ครุฑตกลงกับพระอินทร์ให้ตามไปเอาน้ำอมฤตคืนเมื่อตนมอบให้นาคเพื่อไถ่ตัวมารดาแล้ว ครุฑออกอุบายให้นาคไปชำระกายก่อนดื่มน้ำอมฤต ในระหว่างนั้นพระอินทร์นำน้ำอมฤตคืนไป นาคจึงโกรธครุฑมาก และเป็นศัตรูกันแต่นั้นมา

ตำนานเรื่องครุฑกับนาคดังที่กล่าวข้างต้น ไม่มีอยู่ใน *ไตรภูมิภูมิ* ซึ่งกล่าวไว้เพียงว่า ครุฑมีร่างกายใหญ่โต และกินนาคเป็นอาหาร โดยโฉบเอานาคไปจากมหาสมุทร ดังนี้

“แต่สัตว์อันมีปีกจะเสมอด้วยครุฑหาบมิได้เลย ครุฑราชตัวเป็นพระญาแก่ครุฑทั้งหลายนั้นมีตนใหญ่ได้ ๑๕๐ โยชน์ ขนปีกซ้ายก็ดี ขนปีกขวาก็ดี ย่อมยาว ๑๕๐ โยชน์ หางย่อมยาว ๖ โยชน์ คอย่อมยาว ๓๐ โยชน์ ปากนั้นยาวได้ ๙ โยชน์ แลตีนทั้งสองยาวได้ ๑๒ โยชน์แล ผิแลเมื่อครุฑนั้นกางปีกไปล่องกลางหาวเต็มที่ได้ ๗๐๐ โยชน์ ผิเมื่อครุฑนั้นอำปีกออกให้เต็มทีใส่ได้ ๘๐๐ โยชน์ ตนครุฑนั้นมันใหญ่ตั้งนั้นเรียวยาวหนักหนาแล ผิแลเมื่อจะเฉียวเอานาคในกลางมหาสมุทร น้ำสมุทรนั้นแตกออกทั้งรอบนั้นทุกแห่งได้แล ๑๐๐ โยชน์ มันจึงเอาเล็บรัด เอหางนาคนั้นพาไปกลางหาว เอาหัวนาคห้อยลงเบื้องต่ำ จึงพาไปยังที่อยู่แลก็กิน” (พระมหารธรรมราชาลิไท. ๒๕๕๑ : ๔๙)

แต่เรื่องราวของสัตว์คู่อาฆาตทั้งสองนี้ ถูกเล่าขานอยู่ในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น ในบทละครเรื่อง *รามเกียรติ์* เมื่ออินทรชิตแผลงศรนาศบาตเป็นฝูงนาคเข้ารัดพระลักษณ์และพลวานร พระรามแผลงศรพรหมมาศเป็นครุฑไล่จิกนาค ทำให้ฝูงนาคหนีไป ในเรื่อง *อนิรุทธคำฉันท์* เมื่อพระกฤษณะทราบข่าวพระอนิรุทธถูกพระเจ้ากรุงพานจับตัวขังไว้ ก็เสด็จพร้อมด้วยท้าวปรัทยูมน์ และพระพลเทพขึ้นหลังครุฑไปช่วยเหลือ กวีพรรณนาตอนนีไว้ดังนี้ (กรมศิลปากร. ๒๕๓๐ : ๖๐๑ - ๖๐๒)

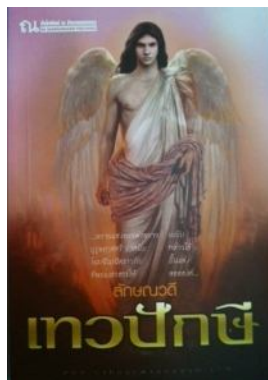
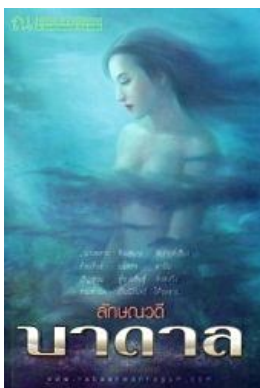
สามกษัตริย์เสด็จครุฑผาดผยอง จำรุณจำรัสซัชชวาลัย	ฟ้าหล้าเรืองรอง
ฤทธิครุฑคือเพลิงเผาผลาญ ประหับประเหิรพกพัน	ครุฑราชประหาร
แสงเพลิงเปล่งแสงรอบรัน ก็ร้อนระงมดินบน	ฟางเพียงเพลิงกัลป์
เผาผลาญนาคราชทบทน ก็วางยังสร้อยสระศรี	บได้เกรงผจญ
ซุบสลาบสิ้นสุคนธ์ ก็คืนตระบัดบังใจ	บักษาริบตี
บดฟ้า บดดินบังใบ นภนภัสตลสถาน	ปีกเร่ร้อนใน

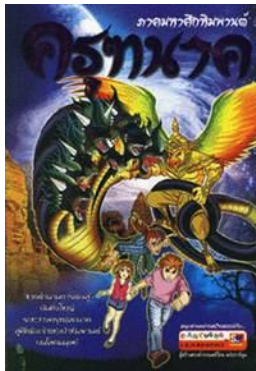
เรื่องครุฑและนาคเป็นแรงเป็นแรงบันดาลใจแก่ศิลปินนำไปสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะต่าง ๆ ด้วย เช่น ประติมากรรมและจิตรกรรมรูปครุฑขุดนาค รูปนารายณ์ทรงสุบรรณ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีนักประพันธ์ร่วมสมัยนำไปสร้างเรื่องราวเป็นนวนิยายหลายเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง*บาดาล* และ*เทวภักษี* ของ ลักษณะวดี เรื่องแรกเป็นเรื่องของมุกลินลวา ซึ่งเป็นนางเอก มีอดีตชาติเป็นนาค และภุชเคนทราโอรสแห่งนาคา ผู้เป็นพระเอก เล่มหลังเป็นเรื่องซึ่งรักกับสตายู เทวภักษีโอรสแห่งพญาครุฑ

นวนิยายเรื่อง*ภาษา นาคา* ของ กนกวลี พจนปกรณ์ ซึ่งเป็นเรื่องซึ่งรักหักสาวาทของสองสาวหนึ่งหนุ่ม ซึ่งอดีตชาติเป็นนาคสองตัวเป็นคู่ครองกัน แต่นาคหนุ่มมีความศรัทธาแรงกล้าในพุทธศาสนาจึงออกบวช ส่วนนาคสาวถูกครุฑจับกินเป็นอาหาร ฝายครุฑเมื่อเกิดใหม่เป็นมนุษย์สาวสวยก็อาฆาตจ้องล้างฝายนาคทุกชาติไป เพราะแค้นที่แม่ของตนต้องตกเป็นทาสของแม่ของพวกนาคเพราะถูกโกง

เรื่อง *ครุฑนาค* ภาคออกศึกหิมพานต์ ของ นิธิ นิธิวีรกุล ซึ่งเป็นเรื่องการชิงความเป็นใหญ่ในการครอบครองโลกทั้งสามระหว่างครุฑและนาคจากอดีต มาจนปัจจุบันซึ่งเป็นเรื่องราวในโลกมนุษย์

เรื่อง *ปักษานาคา* โดย จอมนาง หรือ รอมแพง เป็นนิยายแฟนตาซีที่ให้พระจันทร์แปลงศรให้ครุฑกับนาครักกันเพื่อความปรองสมานฉันท์ แต่ครุฑทิ้งนางนาคไปบนสวรรค์เป็นเวลานานโดยไม่รู้ที่นางตั้งครุฑ เมื่อคลอลูกนางนาคทิ้งลูกลงน้ำ ฤๅษีเก็บมาเลี้ยงดูให้กินนมราชสีห์ แล้วส่งไปอยู่ในโลกมนุษย์ เมื่อนางเอกซึ่งเป็นลูกครึ่งครุฑกับนาคเติบโตใหญ่ขึ้น พระอินทร์ในร่างฤๅษีมาสอนศิลปะวิชาต่าง ๆ ให้ และให้เดินทางเข้าไป หิมพานต์พร้อมกับสิงหา สัตว์กึ่งเทพเพื่อไปตามหาพ่อ ช่วยเหลือแม่ และยุติศึกระหว่างครุฑกับนาค

นอกจากนี้ ยังมีนวนิยายที่เกี่ยวกับนาคอีกหลายเรื่อง เช่น นาคี ของ ตริ อภิรุณ มณีสวาท ของ จินตวีร์ วิวัธน์ ภูติแม่น้ำโขง ของ สิทธา เขตวัน นาคราช ของ “แก้วแก้ว” แม่โขง ของ ปองพล อติเรกสาร รักต่างภพ ของ โชติ ศรีสุวรรณ มนต์นาคราช ของ ภูเตศวร นักเขียนวัยรุ่นหลายคนนิยมนำเรื่องครุฑกับนาคไปเขียน เป็นนวนิยายรักข้ามภพ เช่น เงานาคราช ของ พลอยชบา จอมใจนาคราช ของพิมพ์ ชนก นาคาลัย ของ มณีมัญช์ เพลิงนาคา ของ ชลนิล เพลิงสีเงิน ของ ศรีสุรางค์ มนตรา นาคครุฑ ของ เนตรน้ำมนต์ สายสัจญานาคินี ของ ซาลิดา (รัส) (รวบรวมโดย

แก้วกั๊งไส www.bloggang.com/mainblog.php?id=babyrose เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕)

เรื่องที่เป็นนิยายออนไลน์ เช่น เรื่อง *ครุฑราช นาครักษ์* (๒๕๕๔) ของ ต้องใจ/ฤตุร่อน' Days ซึ่งเผยแพร่ใน Dek.D.com เดินเรื่องตามตำนานครุฑนาคแต่แปลงเป็นเรื่องในโลกปัจจุบัน เรื่องยังแต่งไม่จบ

๓. การสิ้นโลก – การสร้างโลก

ไตรภูมิภคกล่าวถึงการวินาศของโลก และการอุบัติของโลก หรือการสิ้นโลก และการสร้างโลกไว้ในทศมกัณฑ์ ซึ่งพรรณนาไว้ว่าสิ่งที่ทำลายโลกมี ๓ สิ่ง คือ ไฟบรรลัยกัลป์ น้ำบรรลัยกัลป์ และลมบรรลัยกัลป์ ไฟจะไหม้ทำลายกามภูมิ ๑๑ ชั้น และรูปภูมิอีก ๓ ชั้น รวมเป็น ๑๔ ชั้น น้ำจะท่วมทำลายกามภูมิ ๑๑ ชั้น และรูปภูมิอีก ๖ ชั้น เป็น ๑๗ ชั้น ลมจะพัดทำลายกามภูมิ ๑๑ ชั้น รูปภูมิอีก ๙ ชั้น รวมเป็น ๒๐ ชั้น ไฟ น้ำ ลม ไม่อาจทำลายถึงรูปภูมิชั้นจตุตถกามาภูมิอีก ๗ ชั้น และอรุภูมิอีก ๔ ชั้น

การสิ้นโลกและการสร้างโลก เกิดโดยมีพระอาทิตย์เพิ่มขึ้นทีละดวงจนถึง ๗ ดวง เกิดความร้อนจนสรรพสัตว์ทั้งจักรวาลมอดไหม้ เมื่อไหม้ปลาใหญ่ทั้ง ๗ น้ำมันในตวัปลาบังเกิดไฟลุกไหม้เขาพระสุเมรุ ทวีปใหญ่ทั้งสี่ ทวีปน้อยอีก ๒๐๐๐ ทวีป ไหม้ลงไปใต้ดินถึงนรกอเวจี ไหม้เขาสัตบริภัณฑ์ ไหม้สวรรค์จากชั้นจตุโลกบาล

จนถึงชั้นพรหมในรูปภูมิอีก ๓ ชั้น เป็นเวลานาน ๑ อสงไขย จากนั้นมีฝนตก จากเมฆตกทำธุลีดิน ต่อมาขนาดเท่าเม็ดผักกาด ไปจนมีขนาดใหญ่เท่าเรือ่น น้ำจึงท่วมโลกไปจนถึงชั้นพรหม พรหมทั้งหลายหนีขึ้นไปเบียดเสียดกันอยู่ในชั้นปัญจสุทธาวาส เป็นเวลานาน ๑ อสงไขย จากนั้นมีลม ๔ สายพัดจนน้ำแห้งหาย บังเกิดเป็นแผ่นดิน เป็นไร่นา เป็นภูเขา เป็นทะเล เป็นสวรรค์ และนรก ดังเดิม ผุ่งพรหมในชั้นอภิสรรพพรหม จุตกลงมาเกิดเป็นมนุษย์โดยอุปปาติก ไม่มีเพศ มีรัศมีเรืองรอง มีฤทธิ์หะเหิน และเสพปิตุสุขต่างอาหาร จนเมื่อเวลาผ่านไปได้อสงไขยหนึ่ง ผุ่งพรหมทั้งหลายต่างซิมรสดิน จึงบังเกิดอภุศล รัศมีในกายหายสิ้น เกิดความมืดมิดทั่วทุกหนแห่ง เขาทั้งหลายจึงอธิษฐานให้บังเกิดดวงตะวัน ต่อมาอธิษฐานให้บังเกิดดวงเดือน จากนั้นจึงมีดวงดาราและฤตुकาลต่าง ๆ เมื่อกินอาหารก็เกิดระคายกำหนัด เกิดเป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย ต่อมาเมื่อกระทำผิดกรรม โอฆารสในดินหายไป เมื่อกระทำผิดกรรมอีก ดินกลายเป็นดังดอกเห็ดตูมเกิดในกลีบดิน เมื่อกระทำกรรมมิชอบอีก กลีบดินนั้นกลายเป็นเชือกเขาภทาลดา ต่อมากลายเป็นสัตวชาติสาสิ ซึ่งเป็นข้าวสาร กินไม่รู้หมด เพราะเมื่อเกี่ยวไปแล้วข้าวก็งอกงามดังเก่า แต่เมื่อผู้คนเร่งกระทำผิดศีลผิดกรรม ข้าวสาสินี้จึงกลายเป็นข้าวเปลือก เมื่อเก็บเกี่ยวไปกินก็ไม่ได้ออกขึ้นเองดังเดิม คนทั้งหลายเดือดร้อนจึงไปไหว้พระโพธิสัตว์ขอให้ทำนาเพื่อทำกินจะได้ไม่ต้องทะเลาะแย่งชิงกัน ต่อมาได้อภิเษกพระโพธิสัตว์เป็นพระญา เรียกชื่อ ๓ ชื่อ มหาสมมตราช เพราะคนทั้งหลายยกให้เป็นใหญ่ *ขษัตติยะ* เพราะว่าเป็นผู้แบ่งปันไร่นาข้าวน้ำแกค่นทั้งหลาย และ *ราชา* เพราะเป็นที่รักของคนทั้งหลาย ต่อมาแบ่งกลุ่มคนเป็นพราหมณ์ แพศย์ ศูทร วรรณะต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น ยิ่งคนทำบาปมากขึ้น อายุก็ยิ่งน้อยลง เพราะเทวดามีได้รักษา ดินฟ้าอากาศและฤตुकาลก็วิปริตผิดธรรมชาติ

วรรณคดีหลายเรื่องในยุคต่อมาได้ถ่ายทอดเรื่องการสิ้นโลกและการสร้างโลกไว้ เช่น *โองการแช่งน้ำ* วรรณคดีสมัยอยุธยา ได้พรรณนาไว้ตามที่กล่าวอยู่ใน *ไตรภูมิภูคา* ยกเว้นกล่าวถึง “ขุนแผน” ซึ่งเป็นผู้สร้างบ้านเมือง ทั้งนี้คงเพราะ *โองการแช่งน้ำ* ได้รับอิทธิพลจากศาสนาฮินดู จึงรับเอาคติเรื่องพระพรหมเป็นผู้สร้างเข้ามาปะปนด้วย เนื้อความตอนนี้กล่าวไว้ ดังนี้ (ราชบัณฑิตยสถาน. ๒๕๔๐ : ๗-๘)

<p> นานาอเนกตัวเดิมกลับ กล่าวถึงตะวันเจ็ดอันพุ่ง เจ็ดปลามันพุ่งหล้าเป็นไฟ ชักไทรตรึงษ์เป็นผ้า สามารถญาณคร ผุ่งเทพนองบนปาน สรรวมเต็มพระสุธาวาสแห่งนั้น กล่าวถึงน้ำฟ้าพาดฟองหาว ปลาตินดาวเดือนแอน แลเป็นแผ่นเมืองอินทร์ ขุนแผนแรกเอาดินดูที่ แลเป็นสี่ปวงดิน เป็นเรือนอินทร์ถาเทือก จึงเจ้าตั้งผาเผือกผาเยอ หอมอายดินเลอก่อน ตนเขาเรื่องร่อนหล้าเลอหาว เจ้าชิมดินแสงหล่น วันวันตาขอเรื่อง เป็นเดือนดาวเมืองน้ำ แลมีค้ำมีวัน บมีผู้ตั้งแต่งบรรณาฯ เลือกผู้ยังยศปนราชาอะคร้าว จึงตั้งท้าวเจ้าแผ่นดิน ฯ </p>	<p> จักร้าจักราพาพเมื่อใหม่ น้ำแล้งไขช้อดหาย ฯ วาบจตุรabayแผ่นขว่า แลบล้าสี่ลอง ฯ เพราะเกล้าครองพรหม เบียดแบ่ง ฟ้าแจจจอดนิโรธฯ ดับเตโชน้ำหล้า ลมกล้าปนไปมา ฯ เมืองธาตาแรกตั้ง ทุกยังฟ้าก่อกิน ฯ เป็นเขายืนทรงน้ำหล้า เป็นสร้อยฟ้าจึงบาน ฯ ผาหอมหวานจึงขึ้น สรดินหมู่แมนมา ฯ หาวนคินไปได้ เพียงดับไต้มีดมูล ฯ เป็นพระสุธยส์องหล้า เห็นฟ้าเห็นแผ่นดิน ฯ กินสาสี่เปลือกลปล้อน เรียกนามสมมตราชเจ้า </p>
---	---

วรรณคดีประเภทนิราศมักจะนำเสนอปรากฏการณ์สำคัญคือการสิ้นโลกด้วยไฟบรรลัยกัลป์ ภพพรณนาเทียบเคียงกับความทุกข์โศกของกวีที่ต้องพรากจากหญิงคน

รัก กวีรู้สึกถึงความทุกข์ใจของตนหนักหนาและยาวนานกว่าไฟไหม้ล้างโลก ดังตัวอย่างในทวาทศมาส กวีพรรณนาเปรียบเทียบน้ำในทะเลสีทันดรทั้ง ๗ แห่ง และในสายน้ำอื่น ๆ เหือดแห้งกับความแห้งเหือดในหัวใจของกวีเมื่อพรากจากหญิงคนรัก (กรมศิลป์ปากร. ๒๕๓๐ : ๖๘๙)

เจ็ดสินธุ์สาครเรศรอัน	รบนก
แสนที่ธารเทียร	หาดแห้ง
อาตุระระอุก	เรียมราศ
สมรจากเจียรร้อยแล้ง	ไปปาน ฯ

กวีกล่าวถึงไฟบรรลัยกัลป์ไหม้โลก ทั้งสวรรค์ มนุษย์ บาดาล ว่ายังไม่ร้อนเท่าความร้อนรุ่มใจของกวีที่ต้องจากนาง (กรมศิลป์ปากร. ๒๕๓๐ : ๖๘๙)

สหัสสุรีเยศเรื่อง	รังสี
ผลาญแผ่นไตรภพสรรพ	เชกใหม่
กำเดากำดาลตรี	ภพนาศ
ร้อนไปปานน้องไ้	จากจร ฯ

อีกบทหนึ่ง กวีพรรณนาความทุกข์โศกของตนว่าราวกับเขาพระสุเมรุแสนลูกมอดไหม้ด้วยไฟบรรลัยกัลป์ โดยเล่นกับคำว่า “แสน” ในคำกล่าวเหนือจริง (hyperbole) ว่า “แสนโศก” และ “แสนสุเมรุ” (กรมศิลป์ปากร. ๒๕๓๐ : ๖๙๐)

เวหาผผ่าวเพี้ย	พันแสง สองแฮ
เรียมรัญจวนใจจอม	จิมหล้า
อาตุระระแลงแสดง	แสนโศก
แสนสุเมรุไหม้ฟ้า	ไปปาน ฯ

นิราศนรินทร์ วรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์พรรณนาถึงการสิ้นโลกเพื่อเปรียบเทียบเกินจริง (hyperbole) ว่าความรักของกวีมีน้คงและยืนยาวกว่าอายุขัยของโลก ดังนี้ (พ. ณ ประมวลฎมารค. ๒๕๑๓ : ๗๑)

ตราบนครินทร์ขึ้น	ขาดสลาย แลแม่
รักบ่หายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทร์ขจาย	จากโลก ไปฤ
ไฟแล่นล้างสีหล้า	หอนล้างอาลัย

๔. ป่าหิมพานต์-สัตว์หิมพานต์

ไตรภูมิภิกถากล่าวว่าป่าหิมพานต์อยู่ในชมพูทวีป อยู่ที่เขาคิมพานต์ซึ่งสูง ๕๐๐ โยชน์ (๑ โยชน์ เท่ากับ ๑๙.๒๐ กิโลเมตร) ใหญ่ ๓,๐๐๐ โยชน์ มียอด ๘๔,๐๐๐ ยอด ไตรภูมิภิกถาบรรยายว่า “ในป่าพระหิมพานต์นั้นสนุกนี้หนักหนวล” เพราะเต็มไปด้วยต้นไม้ขนาดพันธุ์ซึ่งมีขนาดใหญ่อย่างมหัศจรรย์ เช่นต้นหว่า ซึ่งมีลูกใหญ่เท่ากลอง หรือ “ถ้ายันมือล้วงเข้าไปในเนื้อหว่า พอสุดแขนจึงถึงเม็ด” และมีรสหวานดั่งน้ำผึ้ง นอกจากนี้มีต้นไม้มหัศจรรย์ คือ ต้นนารีผล ซึ่งบรรยายว่า “ถัดไปนั้นมีป่าไม้นารีผล แลว่าลูกไม้นั้นงามนักตั้งสาวอันพึงใหญ่ได้ ๑๖ ปี แลฝูงผู้ชายได้เห็นมีใจรักนัก ครั้นว่าหล่นตกลง ฝูงนกกลุ่มกินตั้งหมักกินฝัง” ในป่าหิมพานต์มีสระน้ำใหญ่ ๗ สระ ที่รู้จักกันดีคือ สระอโนดาต สระอโนดาตมีภูเขาล้อมรอบ ๕ ลูก คือ สุทิสสนกฏ เป็นสีทอง จิตรกฏ สีแก้ว ๗ ประการ กภาพกฏ สีเขียวเหมือนดอกอัญชัน คันธมาทนกฏ สีสีแดงแก้วและเป็นแหล่งไม้หอม และไกรลาส เป็นสีเงินยวง เขาทุกลูกน้อยยอดไปที่ สระอโนดาต ทำให้สระไม่ถูกแสงอาทิตย์และแสงจันทร์ น้ำใสสว่างจนเห็นตัวปลา น้ำในสระอโนดาตจะไหลเวียนทำทักษิณาวรรต ๓ รอบแล้วไหลออกไป ๔ ทิศ น้ำที่ไหลออกทางทิศใต้จะหล่อเลี้ยงชมพูทวีปด้านใต้ และไหลกระทบภูผาทำให้สายน้ำพุ่งขึ้นบนอากาศสูง ๖๐ โยชน์ เป็นละอองฝอย เรียกว่า “อากาศคงคา” เมื่อลงบนพื้นกลายเป็นสระใหญ่ และ

ไหลต่อไปปะทะภูเขาจึงพุ่งขึ้นเหนือพื้นดิน กลายเป็นแม่น้ำ ๕ แห่ง คือ คงคา ยมุนา อจิรวดี มหิ และสรวุ

ป่าหิมพานต์เป็นที่อยู่ของคนธรรพ์ นักสิทธิ์ วิทยาธร และสัตว์มหัศจรรย์ นานาชนิด เรียกว่า สัตว์หิมพานต์ เช่น ราชสีห์ ช้าง ครุฑ นาค ม้า หงส์ ฯลฯ และมีสัตว์ในจินตนาการที่โดยมากเป็นการผสมกันของสัตว์ตั้งแต่ ๒ ชนิดขึ้นไป เช่น กิณร-กินรี มาจากมนุษย์ผสมกับนก ก่อนบนเป็นคน ก่อนล่างเป็นนก อรหันต์ ตัวเป็นนก หน้าเป็นคน กุญชรปักษี ตัวเป็นช้างมีปีกเหมือนนก นกหัสดีลิงค์ เป็นนกซึ่งมีหัวเป็นราชสีห์มีวงเป็นช้าง สัตว์หิมพานต์เหล่านี้มีในสมุดภาพไตรภูมิและวรรณคดีสมัยหลัง ๆ ซึ่งกล่าวถึงสัตว์หิมพานต์เพิ่มเติมขึ้นอีกมากมาย

ในวรรณคดีไทย เมื่อตัวละครเที่ยวชมป่า มักอ้างถึงป่าหิมพานต์ เช่น ใน *สมุทรโฆษคำฉันท์* ตอนที่ เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อรณานิคมุขถวายพระขรรค์แก่พระสมุทรโฆษ พระสมุทรโฆษจึงพานางพินทุมาดีเหาะชมป่าหิมพานต์ พระองค์ชี้ชวนให้พระชายาชมยอดเขามากมาย และภูเขา ๕ ยอดที่ล้อมรอบสระอโนดาต ดังนี้ (กรมศิลปากร. ๒๕๓๐ : ๒๓๑)

ชี้ชวนพนิตกนิษฐชม	พนมมาศมหาพาร
เลิศล้วนหรือรัตนกาญจนา-	จนอเนกหลากหลาย
แปดหมื่นสี่พันบรรพตนับ	ระดับยอดอยู่เรียงราย
ห้าร้อยคิรินทรอันหลาย	มัจฉามากฎาประมาณ
ยอดใหญ่ไศลวิบุลยเบญ-	จุกฎเกิดประติษฐาน
เกิดตัดทิมัมพรบันดาล	วิโรจน์รัตนรัศมี
โดยสูงแห่งศรีขรพิศาล	หิมพานต์พนาลี
เบญจาสตาสถกมณี	ประมาณโยชนบรรยาย
ยอดนามสุทัศน์กุฎา	รุกกอปร์กนกพราย
ไกรลาสกุฎกัพรรณราย	รชฎาวิลาวรรณ
หนึ่งกาพุกฎาถกลกา-	พมณีประไพพรรณ

หนึ่งจิตรภูฏิจิตรสรรพ	สัตตรัตนานา
หนึ่งนามนคินทรคัณธมาทน์	กีโภาสอาภา
แก้วลายรยัรบัตบรรดา	ดุษฎีประภิตประกล
ห้าแห่งมหันต์บรรพตห้อม	ลลอบล้อมสรพังชล
อนโตนาดพิศาลสลิลยล	กลแก้วผลึกแสง

กาพย์คำกลอน งานนิพนธ์ของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) พรรณนาป่าหิมพานต์ สัตว์หิมพานต์ไว้ในตอนที่พญาครุฑเหาะพานางกาพย์ไปยังป่าลิมพลี ดังนี้ (เจ้าพระยาพระคลัง (หน) ,๒๕๑๕ : ๙)

สารพัดมีสัตว์จตุบาท	คชสีห์สิงหราชแลไกรสร
สิงโตโคกิเลนแลม้งกร	นรสิงห์กินนรแลคนธรรพ์
แล้วช้บอกรุกขชาตินารีผล	อันติดต้นแปลงปลั่งตั้งสาวสวรรค์
แต่ไม่มีวิญญูณแจรงากัน	วิชาธรคนธรรพ์มาเซยชม
ครั้นเจ็ดวันก็อันตรธานไป	แล้วบันดาลเกิดใหม่ได้สุสม
พลงบอกพลงหยอกสำราญรมย์	แล้วพาบินลอยลมมาลิมพลี

เรื่องราวของนารีผลยังปรากฏในวรรณคดีเรื่องอื่น เช่น บทเห่กล่อมพระบรรทมของสุนทรภู่ เรื่องเห่เรื่องกาพย์ พรรณนาไว้ว่า (พ. ณ ประมวลยุทธมารค. ๒๕๕๓ : ๔๕๘)

ที่สูงเยี่ยมเทียมฟ้า	นั้นต้นนารีผล
รูปร่างเหมือนอย่างคน	ดูงามพันคนนา
ยิ้มย่องผ่องพักตร์	วิไลลักษณะตั้งเลขา
น้อยน้อยย้อยระย้า	เพทยาทรคอย
ที่มีฤทธิ์ปลิดเต็ด	อัมระเห็จเหาะลอย
พวกนักสิทธิ์ฤทธิ์น้อย	เอาไม้สอยเสียงอิง
บ้างตะกายพายปืน	เพื่อนยุตตีนตกตึง

ชิงช่วงหวงหิงษ์	เสียงอ้ออึ้งแน่นนันท
ที่ไม่ได้กัไลแยง	บ้างทิ่มแทงฆ่าฟัน
ที่ได้ไปวันนั้น	ถึงเจ็ดวันก็เนาไป

นอกจากนี้ ในบทเห่เรื่องกาภียังกล่าวถึงสรรพชีวิตต่าง ๆ ที่อยู่ในป่าหิมพานต์ ดังพรรณนาไว้ว่า (พ. ณ ประมวลฎมารค. ๒๕๕๓ : ๔๕๗)

ลอยรอบขอบพระเมรุ	บริเวณจักรวาล
ชมป่าหิมพานต์	เชิงซานพระเมรุธร
สินธพตลบแผ่น	สิงโตกิเลนแลมังกร
ราชสีห์ดุมีหงอน	แก้วกฤษณขรรค์จันทันต์
นรสิงห์แลลิงค่าง	อีกเขี้ยวกางแลกุมภภัณฑ์
ยักษ์มารชาฎฉกรรจ์	ทั้งคนธรรพ์วิเรนทร
นักสิทธิ์วิทยา	ถือคทาธนูศร
กินรินแลกินนร	รำฟ้า ้อนร่อนรา
ห่านหงส์หลงเกษม	อยู่ห้องเหมมคูหา
พระฤษีชีบา	หาบผลาเลียบเนิน
คนป่าทั้งมาเหมี้ยว	จูงกันเที่ยวตุ้มเดิน
ลอยลมชมเพลิน	พนมเนินแนวธาร

ภาพป่าหิมพานต์มีกล่าวไว้ในเสภาเรื่อง *ขุนช้างขุนแผน* ตอนขุนแผนขึ้นเรือนขุนช้าง ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อขุนแผนเข้าห้องขุนช้าง ก่อนจะถึงที่นอน มีม่านกัน ๓ ชั้น ม่านชั้นแรกก็เป็นภาพป่าหิมพานต์ ชั้นที่สองเป็นเรื่องพระลอ และชั้นที่ ๓ เป็นเรื่องคาวี ขุนแผนชมม่านแล้วก็พ้นขาดเป็นชั้น ๆ เข้าไปหานางวันทอง กวีพรรณนาม่านชั้นแรกว่า (เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน. ๒๕๑๓ : ๓๗๗)

ม่านนี้ฝีมือวันทองทำ   จำได้ไม่ผิดนัยน์ตาพี่

เส้นไหมแมนเขียนแนบเนียนดี	สิ้นฝีมือแล้วแต่นางเดียว
เจ้าปักเป็นป่าพนาเวศ	ขอบเขตเขาคลุ่มช่อมุ่เขียว
รุกชาติดาดำไ้ประดับเรียว	พริ้งเพียวดอกดกระดะดวง
ปักเป็นมยุราลงรำร่อน	ฝายพื่ออยู่บยออดภูเขาลง
แผ่หางกางปีกเป็นฟุ่มพวง	ชะนีหน่วงเหนี่ยวไม้ซ่ม้อยตา
ปักเป็นหิมพานต์ตระหง่านงาม	อร่ามรูปพระสุเมรุภูผา
วินันตกหักกันเป็นหล่นมา	การวิกอิสิทธยุคนธร
อากาศคงคาชลาสินธุ์	มุจลินท์ห้าแถวแนวสลดน
ไกรลาสสะอาดเอี่ยมอรชร	ฝูงกนิทรคนธรรพ์วิทยา
ลงเล่นน้ำดำต้อนโนดาด	ใสสะอาดเยือกเย็นเห็นขอบผา
หม่อมึงกรล่อแก้วแพรพรายตา	ทัศนารำลึกถึงวันทอง

นอกจากวรรณคดีข้างต้นจะกล่าวถึงป่าหิมพานต์และสัตว์หิมพานต์แล้ว สัตว์หิมพานต์หลายชนิดถูกนำไปสร้างสรรค์เป็นตัวละครเอกในวรรณคดี เช่น กนิทร-กนิรี ในเรื่องมโนราห์ หรือพระสุชน-มโนราห์ นวนิยายร่วมสมัยเรื่องมิติมหัศจรรย์ ของ จุฑารัตน์ ก็กล่าวถึงนางกนิรีพร้อมกับพระเสาร์ นวนิยายเยาวชนแนวไซไฟ – แฟนตาซี เรื่องหิมพานต์นิรมิต และ ตะลุยกแดนหิมพานต์ ของ สิริกาญจน์ ไขกนิร (ชื่อ คีรินทร์) เป็นตัวละครพามนุษย์ข้ามมิติไปผจญภัยในป่าหิมพานต์ นอกจากเหล่ากนิทร-กนิรี แล้ว ยังมี อรหัน (ตัวเป็นนก หน้าเป็นคน) สินรูปกีส (สัตว์ผสมระหว่างนกกับปลา มีจะงอยปาก ปีก หาง เท้าสองข้างเหมือนนก แต่มีครีบจากหัวถึงหางเหมือนปลา) ทักทอ (ตัวเหมือนเสือหรือสิงโต แต่มีงาและวงเหมือนช้าง) ดุรงค์ปักษิณ (ม้ามีปีก) เหมราอัศดร (ม้าหน้าหงส์) กะรินทปักษา (ช้างมีปีก) ราชสีห์ต่าง ๆ ตะลุยกแดนหิมพานต์ ได้รับรางวัล Young Thai Writer Award ปี ๒๕๔๗

ปาหิมพานต์ยังสร้างแรงบันดาลใจแก่นักเขียนวัยรุ่น เช่น นวนิยายแฟนตาซี ชุดแดนหิมพานต์ ของสำนักพิมพ์แจ่มใส ได้แก่ เรื่อง ทิพยบัณฑิ ของ งามวิภาวาท เรื่องของนางกนิรีและพญาครุฑ เรื่องหิมวาวชิษฐาน ของ อะมีราห์ เรื่องของนางมัทกะลีผล พบรักกับมนุษย์ เรื่องหิมพานต์นิรมิต โดยปรานธร (คาซึ) เรื่องของไกรสรราชสีห์พบรักมนุษย์สาว และเรื่องหิมวันต์นิรันตรา โดย ลิปิการ์ เรื่องรักของเทวดาหนุ่มกับสาวงาม ผู้ดูแลสระมรกตแห่งปาหิมพานต์ ปาหิมพานต์

นอกจากนี้ยังมีหนังสือการ์ตูนและภาพยนตร์แอนิเมชัน ๓ มิติ เรื่อง *ป๊อปปอนด์ตะลุยโลกหิมพานต์* ของภักดี แสนทวีสุข ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๓ เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๔๙ จำนวน ๘ ตอน ๆ ละ ๑๑ นาที เป็นเรื่องราวของ ป๊อปปอนด์ซึ่งได้รับกระแสจิตขอความช่วยเหลือจากหนุมาน ผู้ถูกจอมมารไซเบอร์และนางแม่วิพาร์จับตัวไปขังไว้ในมิติอื่น เพื่อช่วงชิงลูกแก้ววิเศษทั้งสี่ และหวังทำลายโลกหิมพานต์และโลกมนุษย์ ป๊อปปอนด์จึงไปช่วยพี่หนุมาน และทั้งสองช่วยกันกอบกู้โลก (สืบค้นจาก [www. th.wikipedia.org /wiki/ป๊อปปอนด์](http://www.th.wikipedia.org/wiki/ป๊อปปอนด์) เข้าถึงวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕)

๕. พระอินทร์-ช้างเอราวัณ

ไตรภูมิิกถากล่าวถึงพระอินทร์และช้างเอราวัณไว้ในเนื้อหาที่กล่าวถึงสวรรค์
ได้พรรณนาว่า

พระอินทร์ประทับอยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งอยู่เหนือเขาพระสุเมรุ พระอินทร์มี
ปราสาทไพชยนต์ประดับด้วยแก้วล้ำค่านานาชนิด มีอุทยานซึ่งเต็มไปด้วยดอกไม้บานา
พันธุ์ ในอุทยานมีสระใหญ่ ๒ แห่ง กว้างใหญ่ น้ำใสสะอาด และมีปราสาทสวยงาม

พระอินทร์มีช้างทรงชื่อเอราวัณ ซึ่งเป็นเทวดาองค์หนึ่งชื่อ ไอยราพัฒน์เทวบุตร
เมื่อพระอินทร์เสด็จไปที่ใด ไอรวัณเทวบุตรจะเนรมิตตนเป็นช้างทรง *ไตรภูมิิกถา*
(๒๕๕๑ : ๒๑๔) พรรณนาภาพของช้างเอราวัณว่ามีขนาดสูงใหญ่มี ๓๓ เศียร เศียร
ใหญ่ที่อยู่ตรงกลางมีพระที่นั่งของพระอินทร์ชื่อสุทัศน์ เศียรข้างแต่ละเศียรมี ๗ งา แต่
ละงามีสระ ๗ สระ แต่ละสระมีดอกบัว ๗ กอ กอบัวแต่ละกอมีดอกบัว ๗ ดอก
ดอกบัวแต่ละดอกมี ๗ กลีบ กลีบบัวแต่ละกลีบมีนางฟ้า ๗ องค์ นางฟ้าแต่ละองค์มี
นางสนม ๗ นาง

ภาพของช้างเอราวัณซึ่งวิจิตรพิสดารถูกนำไปสร้างสรรค์ใหม่ในวรรณคดีอีก
หลายเรื่อง เช่น บทละครเรื่อง*รามเกียรติ์* พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอด
ฟ้าจุฬาโลก (๒๕๔๐ : ๔๙๙) ตอนอินทรชิตแปลงร่างเป็นพระอินทร์ ให้การุณราช
เนรมิตตนเป็นช้างเอราวัณ เหล่าพลยักษ์พวกหนึ่งแปลงเป็นเทวดา คนธรรพ์ อีกกลุ่ม
หนึ่งแปลงเป็นนางอัปสรพ้อนรำเล่นดนตรีไปในขบวน เพื่อลวงพระลักษมณ์ให้เข้าใจผิด
อินทรชิตแผลงศรพรหมาสตร์มาต้องพระลักษมณ์และไพร่พลสลบหมด หนุมานโกรธจึง
แผ่นไผ่ขึ้นไปหมายสังหารพระอินทร์เสีย พวกโขนตอนนี้เรียกว่าดอนหักคอช้าง
เอราวัณ บทพระราชนิพนธ์พรรณนาไว้ดังนี้

ให้การุณราชกุมภัณฑ์	เป็นเอราวัณตัวกล้า
สามสิบสามเศียรลงการ	เศียรหนึ่งเจ็ดงามอง
งาหนึ่งเจ็ดสระโกสุม	สระหนึ่งมีปทุมเกสร
เจ็ดกอชุก้านอรชร	กอหนึ่งบานสลอนเจ็ดผกา

ดวงหนึ่งเจ็ดกลีบสูงบกข	กลี๋นรชชบชชชชชชชชช
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดนางกัลยายุพาพาล
แต่ละองค์ทรงโฉมอรชร	รำฟ้า ่อนจำเรียงเสียงหวาน
นางหนึ่งล้วนมีบริวาร	เจ็ดองค์เยาวมาลัยวิไลวรรณ
เผือกผ่องพึงพิศอำไพ	เหมือนช่างเจ้าตริยตรึงศัศวรรค์
มีวิมานทุกเศียรคชกรรม	พรายพรรณล้วนแก้วมณี

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชนิพนธ์ตอนขึ้นใหม่ในบทพากย์รามเกียรติ์ (กรมศิลปากร. ๒๕๔๖ : ๔๔) เป็นกาพย์ฉบับ ๑๖ ที่รู้จักกันเป็นอย่างดี มีความว่า

อินทรชิตบิดเบือนกายิน	เหมือนองค์อมรินทร์
ทรงชเอราวัณ	
ช่างนิมิตฤทธิแรงแข็งขัน	เผือกผ่องผิวพรรณ
สีสังข์สะอาดโอพาร์	
สามสิบสามเศียรโสภา	เศียรหนึ่งเจ็ดงา
ตั้งเพชรรัตนรูจี	
งาหนึ่งเจ็ดโบทครณี	สระหนึ่งย่อมมี
เจ็ดกอบุลงบันดาล	
กอหนึ่งเจ็ดดอกดวงมลายี	ดอกหนึ่งแบ่งบาน
มีกลีบใต้เจ็ดกลีบผกา	
กลีบหนึ่งมีเทพธิดา	เจ็ดองค์โสภา
แน่น้อยล้ำพานงพาล	
นางหนึ่งย่อมมีบริวาร	อีกเจ็ดเยาวมาลัย
ล้วนรูปนิรมิตกายา	

๖. เรื่องยมบาลและนรก

นอกจากเรื่องเทวดาและสวรรค์แล้ว เรื่องยมบาลและนรกเป็นเนื้อหาจากไตรภูมิภิกษาที่มีผู้นำไปกล่าวถึงในวรรณคดีสมัยหลัง *ไตรภูมิภิกษา* กล่าวถึงพระยายมราชว่าเป็นเทพผู้เป็นใหญ่ในแดนนรก เมืองของพระยายมราชกว้างใหญ่ โอบล้อมรอบประตุนรกทุกแห่ง พระยายมราชเป็นเทพผู้ทรงธรรม ผู้ที่สิ้นชีวิตแล้วทุกคนจะต้องไปพบพระยายมราช ซึ่งจะกราบทูลการทำบาปการทำความผิดของตนอย่างซื่อสัตย์ เมื่อสรรพสัตว์กระทำความผิด เทวดา ๔ องค์ จะเขียนชื่อบุคคลนั้นลงในแผ่นทองสุก หากทำบาป เทวดาก็จะเขียนชื่อลงในแผ่นหนังหมา เมื่อบุคคลนั้นสิ้นชีวิต เทวดานำบัญชีบาปบุญมาตรวจสอบว่าค่ากล่าวนั้นตรงตามที่จดบันทึกไว้หรือไม่ หากทำบุญ พระยายมราชก็เชิญขึ้นสวรรค์ หากทำบาป พระยายมราชก็ส่งลงนรก ผู้ที่กระทำความผิดและบาป เทวดาก็ชั่งน้ำหนักบุญบาป หากบุญหนักก็ขึ้นสวรรค์ก่อนแล้วลงมาชดใช้บาปในนรก ถ้าทำบาปหนักก็ลงนรกก่อนแล้วค่อยขึ้นสวรรค์ไปเสวยบุญ หากทำบุญและบาปเสมอกัน ก็จะไปเกิดเป็นยมบาล ๑๕ วัน มีสมบัติทิพย์ดุจเทวดา และตกนรก ๑๕ วันเพื่อชำระบาป

วรรณคดีที่กล่าวถึงนรก เช่น *พระมัลลย์คำหลวง* พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ ซึ่งเป็นเรื่องของพระมัลลย์ พระอรหันต์ผู้เสด็จไปโปรดสัตว์ในนรก และเสด็จไปเฝ้าพระศรีอาริย์เมตไตรยบนสวรรค์ วรรณคดีบางเรื่องก็อ้างถึงนรกขุมต่าง ๆ เช่น อเวจีนรก โลกะสิมพลินรก เป็นต้น นักเขียนนวนิยายร่วมสมัยหลายคนมีจุดมุ่งหมายจะนำเสนอเรื่องกรรมดี กรรมชั่ว ของมนุษย์ จึงมักนำเรื่องของนรกและพระยายมราชมาสร้างสรรคดีใหม่ในนวนิยายของตน เช่น เรื่อง *เงา* ของ โรสลาเรน ซึ่งแม้จะมีเค้าของเรื่อง *The Sorrow of Satan* บทประพันธ์ของ Marie Corelli แต่ผู้แต่งก็ได้รับอิทธิพลจาก *ไตรภูมิภิกษา* อย่างมาก ตั้งให้ท่านชายสวัสดิ์ ตัวละครเอก เป็นยมเทพในร่างมนุษย์

นอกจากนี้ “แม่ช้อง” นักเขียนนวนิยายรุ่นใหม่ที่ตั้งใจเขียนนวนิยาย โรแมนติกชุด “เกมกลเทพ” ไว้ว่า “การสื่อสารเรื่องไตรภูมิเพื่อคนร่วมสมัย” (แม่ช้อง. ๒๕๕๔ : คำนำผู้เขียน) ได้สร้างตัวละครเอกชื่อกลเทพ เป็นมนุษย์ที่มีพลังจิตติดต่อกับ เทพได้ และได้รับคำสั่งจากเบื้องบนให้ชักจูงมนุษย์ให้ตกอยู่ในอำนาจฝ่ายต่ำ บททดสอบนี้จะทำให้เขาได้รับตำแหน่งมารเสนา หลังจากที่อยู่มรเทพ คู่แฝดได้รับ ตำแหน่งยมเสนาไปแล้ว กลเทพเป็นตัวละครเอกในนวนิยายชุดนี้ซึ่งประกอบด้วย ๓ เรื่อง คือ เกมรักต้องมนตร์, กลสึเนหา และมายาเทพ นวนิยาย ๓ เรื่องนี้นำข้อมูลจาก ไตรภูมิภิกขมาใช้เพียงเล็กน้อย เช่น ในเรื่องเกมรักต้องมนตร์ กล่าวถึงตัวละครที่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เขี้ยบบ่าผู้อื่นเป็นบันไดสู่ความสำเร็จ อำนาจ และความมั่งคั่ง มีจิตริษยา มักได้ และไม่เคยสงเคราะห์ผู้อื่น ตัวละครผู้หนึ่งเห็นภาพตนเองตกอยู่ในเปรตภูมิ และอีกครั้งหนึ่งเห็นภาพตนเองถูกลงโทษจากเจ้ากรรมนายเวรในนรกซึ่งบรรยายว่า “ในท่ามกลางแสงสีแดงเรื่อเรื่อ นั้น กุลยาเห็นภาพอันน่าสยดสยองของสัตว์นกร่างผอมโซกำลังถูกคืบลิ้นออกจากปาก ลิ้นสีแดงซีดยาวออกตามแรงดึงของมือที่มองไม่เห็น ในที่สุดก็ถูกเกี่ยวไว้กับตะขอเบ็ด มือที่มองไม่เห็นลากร่างของสัตว์นรกตนนั้นไปวางไว้เหนือแผ่นเหล็กร้อน ก่อนที่มืออีกหลายมือจะช่วยกันรุมเชือดเนื้อเถื่อนหนังซึ่งเกือบจะไม่มีอยู่แล้วออกจากร่าง” ผู้ประพันธ์กล่าวว่านรกแห่งนี้คือ โลหพลีสนรก (แม่ช้อง. ๒๕๕๔

ก : ๑๔๔) ซึ่งไม่มีชื่อชนรกรแห่งนี้ในไตรภูมิ ส่วนเรื่องมายาเทพ กล่าวถึงการวาดภาพฝาผนังเรื่องไตรภูมิ และอ้างถึงสุรภาพซึ่งมีต้นแคฝอยเป็นต้นไม้ประจำพิภพ เป็นต้น

เรื่องของยมเทพและนรกยังเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดละครโทรทัศน์เรื่องพิภพมัจจุราช ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่อง ๕ เมื่อ ๔๐ ปีมาแล้ว และมีเพลงละครซึ่งโด่งดังติดปากไม่แพ้ละคร แต่งโดยक्रमันัส ปิตติสานต์ เนื้อเพลงตอนหนึ่งกล่าวว่า

“พิภพมัจจุราช ใครถึงฆาตดับชีวี
 สุวรรณตรวจดูบัญชี ใครทำดีให้ไปสวรรค์
 ทำชั่วพระยมว่าไง
 ให้ลงไปนรกโลกันต์
 ต้นจักรทะทองแดง เอาหอมแหลมแทงทุกวัน ๆ
 พญายม ฮ่า ฮ่า ฮ่า สุวาน สุวรรณ
 สามแรงแข็งขัน ทำดี ทำดี”

จากที่ได้กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าวรรณคดีเรื่องไตรภูมิิกถามีอิทธิพลต่อวรรณคดีรุ่นหลังต่อเนื่องมาจนถึงวรรณกรรมสมัยใหม่ เนื้อหาหลายส่วนในไตรภูมิฉบับพระมหาธรรมราชาลิไทยมิได้พรรณนาไว้ละเอียดนัก แต่ผู้สร้างสรรค์วรรณกรรมในชั้น

หลังได้เพิ่มเติมรายละเอียดให้มากขึ้น โดยนำมาจากพระไตรปิฎก คัมภีร์พุทธศาสนา และเทพปกรณัมของฮินดู ทำให้คติไตรภูมิฝังรากลึกในความคิดความเชื่อ และในจินตนาการของคนในสังคมไทยตลอดมา

เอกสารอ้างอิง

- กนกวลี พจนปกรณ์. (กนกวลี กั้นไทยราษฎร์). *ภาษา นาคา*. ๒๕๔๘. กรุงเทพฯ : เพื่อนดี.
- แก้วแก้ว. (คุณหญิงวินิตา ดิถียนต์). (๒๕๕๐). *นาคราช*. (พิมพ์ครั้งที่ ๗). กรุงเทพฯ : ตรีบีส์
- คายนุช. (นามแฝง). (๒๕๔๕). *ครุฑน้อย*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- จุฑารัตน์. (นามแฝง). (๒๕๔๗). *มิติมหัศจรรย์*. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๐). กรุงเทพฯ : อรุณ.
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (๒๕๓๘). *ไตรภูมิพระร่วง การศึกษาที่มา*, กรุงเทพฯ : แม่คำ ผาง.
- พ. ณ ประมวลมารค. (หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้). (๒๕๑๓). *นิราศนรินทร์คำโคลง และนิราศปลีกย่อย*. กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- _____ . (๒๕๕๓). *ประวัติคำกลอนสุนทร ภู่ (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ : พิมพ์คำ.
- พระคลัง (หน), เจ้าพระยา. (๒๕๑๕). *วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง (หน)*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา.
- พุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระบาทสมเด็จพระ. (๒๕๔๐). *บทละครเรื่อง รามเกียรติ์*. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- แม่ช้อง (ช้องมาศ ราชภักดิ์). (๒๕๕๔ ก). *เกมกลเทพ ตอน เกมรักต้อง มนต์*. กรุงเทพฯ : อรุณ.
- _____ . (๒๕๕๔ ข). *เกมกลเทพ ตอน กลลิเนหา*. กรุงเทพฯ : อรุณ.

_____ . (๒๕๕๔ ก). **เกมกลเทพ ตอน มายาเทพ**.

กรุงเทพฯ : อรุณ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (๒๕๔๐). **พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยอยุธยา ลิลิต**

โองการแข่งหน้า. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

โรสลาเรน (คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์). (๒๕๔๗). **เงา**. กรุงเทพฯ : ณ บ้านวรรณกรรม.

ลิไทย, พญา. (๒๕๕๑). **ไตรภูมิภิกขา หรือ ไตรภูมิพระร่วง**. (พิมพ์ครั้งที่ ๔) ฉบับ

ตรวจสอบชำระใหม่. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของ สกสค.

ลักษณะาวดี. (คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์). (๒๕๕๒). **บาดาล**. กรุงเทพฯ : ณ บ้าน

วรรณกรรม.

_____ . (คุณหญิงวิมล ศิริไพบูลย์). (๒๕๕๓). **เทวปักชำ**. กรุงเทพฯ : ณ บ้าน

วรรณกรรม.

ศิลปากร, กรม. (๒๕๑๓). **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน**. (พิมพ์ครั้งที่ ๑๓). กรุงเทพฯ :

บรรณาการ.

_____ . (๒๕๓๐). **วรรณคดีอยุธยา เล่ม ๒**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

_____ . (๒๕๓๑). **วรรณคดีอยุธยา เล่ม ๓**. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.

_____ . (๒๕๔๐). **วรรณคดีอยุธยา เล่ม ๓**. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ : กรม

ศิลปากร.

_____ . (๒๕๔๖). **ประชุมคำพากย์รามเกียรติ์ เล่ม ๑**. กรุงเทพฯ : กรม

ศิลปากร.

ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. (๒๕๔๓). **วรรณคดีพุทธศาสนาพากย์ไทย**. กรุงเทพฯ :

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิริกานูจน์. (นามแฝง). (๒๕๔๗). **หิมพานต์นิรมิต**. กรุงเทพฯ : แพนตาเซีย.

_____ . (นามแฝง). (๒๕๔๖). **ตะลุยกแดนหิมพานต์**. กรุงเทพฯ : แพนตาเซีย.

สุนทรภู่ (พระศรีสุนทรโวหาร). (๒๕๐๙). **พระอภัยมณีคำกลอนของสุนทรภู่ ฉบับ**

หอสมุดแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : ศิลปบรรณาการ.

เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุমানราชชน), (๒๕๑๘). *เล่าเรื่องไตรภูมิ*. กรุงเทพฯ : คลัง
วิทยา.

www.th.wikipedia.org/wiki/ปึงปอนต์ เข้าถึงวันที่ ๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๕

www.bloggang.com/mainblog.php?id=babyrose เข้าถึงเมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน
พ.ศ. ๒๕๕๕